

יוסף פריאל

טהרת המצורע כחונכת הכוהנים

שלוש שאלות מעלה פרשיית טהרת המצורע בפרק יד בחומש ויקרא. ראשית, מיקומן של שתי פרשות הצרעת (תזריע-מצורע) בין פרשות שמיני ואחרי-מות אינו ברור, שהרי שמה של פרשת אחרי-מות מורה שהיא המשכה של פרשיית מותם של בני אהרן המופיעה בפרשת שמיני. שנית, קשה להבין את אריכות פרשות הצרעת, הן תזריע הן מצורע; שתי פרשות שלמות המוקדשות לנושא המצורע וטהרתו. לצורך ההשוואה נאמר שלמצוות תפילין התדירה כל כך הוקדשו בתורה ארבעה פסוקים.¹ שלישית, תהליך הטהרה הוא ארוך, ומורכב ממערך פרטים מוזר של שילוח ציפורים, עירוב דם באזוב ושני תולעת (יד, ג-ז), תהליך גילוח וכיבוס (פסוק ח), נוסף על מרכיבים רגילים של טהרה שהם טבילה וקרבתנות (המשך הפרק). מדוע אם כן תהליך זה ארוך ומורכב כל כך? עיון בתהליך טהרת המצורע נותן מענה לשאלות כולן. תהליך זה הוא התהליך המורכב ביותר שמצאנו בתורה. יש בו הרחקה מחוץ למחנה לתקופה שבין שבוע (אם אובחנה מיד הצרעת וטוהרה מהר) עד לכדי כמה שבועות (אם לא אובחנה מיד והייתה הסגרה אחת או שתיים, ולאחריה תקופת טומאה). מטרתה של הרחקה זו היא עבודה עצמית בטהרת הנפש.² אחרי הסתלקות הצרעת מתבצעים שלושה שלבי הטהרות בזמנים שונים:

1 שמות יג, ט, טז; דברים ו, ח; יא, יח.
 2 מסביר זאת יפה בעל "אור החיים" בפסוק א בפרקנו: "שהצרעת כפי הטבע תכונתו תתהווה מעפשות וזיהום הגוף, ותגבורת המרה אשר תתגבר באדם ועושה רושם בשרו, ודבר זה יסובבנו העצבון וצרות הלב ושממון השכל. והרפואה הטבעית לזה היא הרחקות העצבון ועניינים המרחיבים לבו של אדם ומשמחים אותו. והנה בבוא נגע צרעת על האדם, יכול אדם לומר כי חולי טבעי הוא אשר יקרה להאדם, ובאמור לו כי הוא זה בשביל לשון הרע, לא יאמין ולא יצדיק הדברים. לזה נתחכם אל עליון וצוה שישגר המצורע, 'בדד ישב' (יג, טו); ובגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה (עי"פ שם מה) ודברים אלו הם כפי הטבע נגדיים לרפואת סיבת הנגע, ואדרבה יולידו הנגע מחדש. וכאשר יראה האדם, שהגם שעשה דברים אלו שהם נגדיים, אף על פי כן על ידי שהרהר תשובה והתודה חטאתו כי בעונו אשר פשט לשונו גילה הנגע את עינו, וישוב מחטאתו ויטהר לשונו, ויראה כי הפך הנגע את עינו, בזה ידע ויוכיח הוכחה ברורה שלא בא לו הנגע אלא לצד שדיבר לשון הרע,

- א. הפרחה ושחיטה של ציפורים; כביסה; גילוח; טבילה וחזרה חלקית למחנה (יד, ח)³;
- ב. גילוח, כביסה ורחיצה נוספים ביום השביעי (יד, ט);
- ג. קרבנות היום השמיני (יד, י-כ)⁴.
- תהליך ארוך זה מזכיר תהליך אחר שקראנוהו כבר בפרשת צו. פרשת צו קשורה בקשר אמיץ לפרשת שמיני, שהרי בראשונה מתוארים שבעת ימי המילואים, ובאחרונה מתואר היום השמיני שלאחריהם. בפרשת צו תואר באריכות תהליך הכשרת הכוהנים, שממנו עולה שגם הכוהנים עברו שלושה תהליכי טהרה בזמנים שונים:
- א. רחיצה במים; הלבשה בבגדי כהונה; משיחה בשמן המשחה וקרבנות בתחילת ימי המילואים כמתואר באריכות בפרק ח⁵;
- ב. התהליך ממשיך שבעה ימים בתוך אוהל מועד למטרת לימוד, עבודה, והתחברות אל הקודש (שם, פסוק לה);
- ג. קרבנות היום השמיני וכניסה בפועל לעבודה (פרק ט).
- והנה מצינו דמיון רב בתהליך הטהרה, לא רק בכך שיש שלושה שלבים, אלא גם בפרטי התהליך:

טהרת המצורע (פרק יד)	הכשרת הכוהנים (פרק ח)	
שלושה יום ראשון הממשיך לשבעה ימים ויום שמיני.	שלושה יום ראשון הממשיך לשבעה ימים ויום שמיני.	שלבי טהרה
שמונה ימים.	שמונה ימים, בניגוד לטהרה רגילה שהיא בת שבעה ימים. ⁷	אורך התהליך כולו⁶

- והוא אומרו 'זאת תהיה תורת מוציא שם רע' (נוטריקון ע"פ), והכרת הדבר והוכחתו ביום טהרתו, שהגם שעשה דברים נגדיים לחוליו".
- 3 כמתואר במשנה, נגעים יד, ב: "נכנס לפניו מן החומה, מנדה מביתו שבעת ימים ואסור בתשמיש המטה".
- 4 מפסוק כא מופיעה חלופה המיועדת למצורע דל.
- 5 וקודם לכן בשמות כט. על החזרה לכאורה, ראו ב' קהת, "ימי המילואים – הציווי וקיומו", מגדים לח (תשס"ג), עמ' 17-31; י' פריאל, "על החזרה בתיאור ימי המילואים", ל' מוסקוביץ (עורך), מפרות האילן, רמת גן תשס"ה, עמ' 219-221.
- 6 וראו להלן שסדרו הפוך.

טהרת המצורע (פרק יד)	הכשרת הכהנים (פרק ח)	
גם ביום הראשון וגם ביום השביעי.	ביום הראשון.	רחיצה (ותגלחת⁸)
בין שלב א לשלב ב: "וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים" (ח).	בין שלב ב לשלב ג: "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם" (לג).	המתנה של שבעה ימים במקום מוגבל
"ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית. ולקח הכהן מלג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית" (יד-טו).	"ויקח משה מדמו ויתן על תנוך אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית. ויקרב את בני אהרן ויתן משה מן הדם על תנוך אזנם הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית" (כג-כד).	הזאת דם על הגוף

7 כמתואר בפרק טו השייך אף הוא לפרשיות אלה, ומיקומו הוא כנספח לטומאות המצורע. ראו פירושו של רד"צ הופמן לספר ויקרא (ד"צ הופמן, ספר ויקרא, ב כרכים, תרגמו: צ' הר-שפר וא' ליברמן, ירושלים תשל"ו), בהקדמתו לספר, עמ' יג, ובהקדמתו לפרשייה, עמ' ריב-רכג.

8 הכהנים לא גולחו. לעומתם גולחו הלויים כשהוכשרו לעבודה, כמופיע במדבר ח, ז. וראו חזקוני (ויקרא יד, ט) המצביע על כך שעדיין יש הבדל בדרך הגילוח. אצל הלויים היה זה בדרך נוי ואצל המצורע זהו גילוח כמעט מוחלט. גילוח המצורע מתואר בתורה בדרך של כלל ופרט וכלל בפסוק ט (ראו בבלי, סוטה טז ע"א-ע"ב). את סיבת התגלחת מציג רש"ר הירש בפירושו לויקרא יד, ח. לדעתו, בשני המקרים מדובר בהעברת אנשים ממצב של חיים אנוכיים למצב של התבטלות לכלל. המצורע חי בהתנהגות אנטי חברתית ויש לתקן אצלו מצב זה. גם הלויים עוברים ממצב של חיים רגילים למצב של "נתנים נתנים המה ליי" (כלשון הכתוב במדבר ח, טז), כלומר למצב של חיים בעלי מחויבות לכלל. לכן מסירים את שערותיהם המבטאים חציצה בין אדם לסביבה. פירוש זה הוא הראשון שמצאנו בו רמז לכיוון ההשוואה המוצג במאמר זה, אם כי היא נאמרה ביחס ללויים ולא ביחס לכהנים.

טהרת המצורע (פרק יד)	הכשרת הכוהנים (פרק ח)	
<p>"ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על דם האשם. והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה' " (יז)– יח).</p>	<p>"ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו" (ל).</p>	<p>הזאת שמן על המטהרים</p>
<p>המצורע נחשב כאבל ככתוב: "והצורע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא" (יג, מו).</p>	<p>בסופו של הסיפור, מות בני אהרן הפך את האירוע מאירוע של שמחה עצומה לאירוע של אבל שחייב את הכוהנים: "ויאמר משה אל אהרן ולאעזר ולאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו" (י, ו).</p>	<p>אבלות</p>

העולה מן הטבלה הוא דמיון מפתיע הן במערך הטהרה הן בפרטיו. הנושא של ההזאה על התנוך ועל הבוהן הוא חריג בעולם הטהרה ומאפיין רק שני אירועים אלה. ר' יצחק קארו (ספרד-פורטוגל-טורקיה, מאות טו-טז) בפירושו "תולדות יצחק" על ויקרא (ח, כג) מסביר:

ונוכל לומר שנתנת הדם על תנוך אזנו, לפי שיזכור וידקדק מה ששמע מהמצות שנצטוו בעבודת בית המקדש, ועל בוהן ידו – שידקדק בעבודת בית המקדש, מה שיעשה איך יעשה. ועל בוהן רגלו – לזרז אותו שלא ילך ולא יכנס במקום שמצווה שלא יכנס בעת בלתי ראוי, וגם אז בהכנעה, שנאמר (להלן טז, ב) "ואל יבוא בכל עת אל הקדש", וכתוב "שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים" (קהלת ד, יז).

הנצי"ב, בפירושו לשמות (כט, כ) משווה אל הכוהנים את המצורע:

ענין און, ובהן, יד, ורגל, הוא להגביה בזה כח השמיעה המביא לידי מעשה ביד. והמעשה מביא לידי הרגל שיעשה לגבוה גם בלי כונה אלא כמו הרגל שנעשה טבע שני. וע"ז נמשל בהן רגל. וכן במצורע בא' הזאה על ג' איברים הללו כדי להשביחם ולתקנם לפי ערך.

לדעתנו, הדמיון הרב בין האירועים רומז לתפיסה של התורה לעומקה של יכולת התשובה. המצורע חטא כלפי החברה,⁹ הורחק מביתו וממשפחתו לתקופה ארוכה, בזה על ידי הקהל שקרא לו "טמא טמא" (יג, מו), ונאלץ לגלח את שערות פניו כולל גבותיו, דבר ששינה מאוד את דמותו. התורה מלמדת שגם הוא יכול בסופו של דבר להידמות לכוהן, ולא סתם לכוהן – אלא לאהרן ולבניו המתחנכים הראשונים לעבודת הקודש בימי המילואים.¹⁰

עתה ברורה עד למאוד הימצאות פרשות תזריע ומצורע בתוך פרשיות הכהונה ובין פרשת שמיני לפרשת אחרי מות. טהרת המצורע כמוה כהפיכת אדם רגיל לכוהן הבא אל הקודש. שניהם עולים בדרגה אל הקודש: הכוהן למקדש והאדם למחנה ישראל הקדוש אף הוא. התורה רצתה למסור בסדרת פרטי הלכות אלה את מסר התשובה, המאפשרת גם לאדם שחטא כלפי החברה ונחשב

9 רשימת הסיבות להגעת נגעים מופיעה בארבעת המקומות הבאים: בבלי, ערכין טז ע"א (שבעה פריטים); ויקרא רבה יז, ג (עשרה פריטים); תנחומא הנדפס מצורע ד (אחד עשר פריטים ועוד שני פריטים הנוספים על ידי "יש אומרים"); במדבר רבה ז, ה (אחד עשר פריטים ועוד שני פריטים הנוספים על ידי "יש אומרים"), אך רשימה זו שונה מן התנחומא). המשותף לרובם הוא שהם חטאים חברתיים, אך לא רק הם, שהרי גם חילול השם, ברכת ה' ואפילו עבודה זרה מצויים שם. חשוב לציין, לשון הרע שהתפרסם כל כך כגורם העיקרי המביא לצרעת, הוא רק אחד מהם. הסיבה לפרסומו העודף היא סמיכות הפרשיות המפורשת בין לשון הרע לצרעת מרים בפרשת כי תצא דווקא: "השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים כאשר צויתם תשמרו לעשות. זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כד, ח-ט). על כך נאמר בספרי (כי תצא, פיסקא רעה): "וכי מה ענין זה לזה? נתנו הענין אצלו ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. והרי דברים קל וחומר: ומה מרים שלא דברה אלא שלא בפניו של משה ולהנייתו של משה ולשבחו של מקום ולבנינו של עולם כך נענשה, כל המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת כמה וכמה".

10 הוסיף בנידון הרב אמנון בזק, שגדלותם של הכהנים שהתבטאה בכך שהצליחו להתמודד עם אבסס במצורה יוצאת מן הכלל, מוסיפה להבנה מדוע דווקא הם מטפלים במצורע. יבואו הם שחוו זאת ויצליחו לטפל במצורע כיאות. ראו א' בזק, "הכהן והמצורע", שבת בשבתו 1060 (תזריע תשס"ה), בקישור: <http://www.zomet.org.il/default.asp>

כאבל ואפילו כמת,¹¹ לחזור ולהיות חלק מן החברה וחלק מעם ישראל ככהן ממש.

פרט נוסף וברור המצטרף לסיבה שהועלתה הוא מרכזיותו של הכהן בטהרת המצורע. כידוע, צרעת אינה מחלה המתרפאת על ידי רופא. כל תהליך זיהויה וטהרתה נעשה על ידי כהן, כך שמיקומה בתוך פרשיות הכהנים מובן כל כך.

פרט העולה מן ההשוואה ודורש הסבר הוא סדר אירועים שונה בין שני המקרים: בטהרת הכהנים עיקר התהליך כבר היה ביום הראשון, ואילו אצל המצורע ביום השביעי. אלא שהדבר ברור: הכהנים עמדו להיחנך לעבודתם, אך יסודם לא היה בחטא אלא בחוסר מסוים ברמת הקדושה. לעומתם, המצורע יסוד טהרתו בחטא, ולכן הוא זקוק לתהליך מובנה יותר של שבעה ימים נוספים, שבהם הוא מחוץ לביתו (לעומת הכהנים שבשבעת הימים הם בתוך המשכן, ורק בתוכו).

עתה, לאחר שטענו שפרשות תזריע ומצורע שייכות לפרשיות הכהונה ולכן זהו מיקומן, מתעוררת השאלה: מדוע נמצא פרק יב העוסק ביולדת בתוך פרשיות אלה?

הדבר יכול להיות מוסבר בעזרת פרט נוסף הצפון בספר שגם קיומו מעורר שאלה. כוונתנו היא למצוות ברית המילה המופיעה בתוך ענייני היולדת בשנית (יב, ג) לאחר שכבר הובאה באריכות אצל אברם בבראשית יז.¹²

נראה לומר שלאחר שהוכחנו שהן חנוכת הכהנים הן טהרת המצורע הוא תהליך ייחודי בן שמונה ימים, ברורה החזרה על מצוות ברית מילה שעניינה "היום השמיני", וברור מיקומה בין שני הנושאים המקיפים אותה.

לשאלת מיקום פרשת היולדת עצמה ניתן לומר בדרך הדרש שהן חנוכת המשכן הן המצורע המיטהר מהווים לידה של משהו חדש. מכאן הקשר ביניהם.

לסיכום: תשובה ותהליך התשובה הם נושאים מרכזיים בתורה, אולם לעתים הם סמויים.¹³ מכאן האריכות בסיפור יהודה ותמר (בראשית לז), שבו

11 הדבר ידוע מצרעת מרים, ששם אומר אהרן: "אל נא תהי כמת" (במדבר יב, יב). וראו חזקוני המסביר בפרשתנו (יד, ה) את סיבת נתינת המים החיים: "לומר שהמת הוא המצורע שחשוב כמת מתערב עכשיו עם החיים לבוא במחנה ולהיות כשאר בני אדם".

12 הבבלי (שבת קלב ע"א) מסביר שחזרה זו היא לצורך שתי הלכות שנתחדשו בה. ראו דיונו של בעל "אור החיים" בנידון, אך אנו לבירור סמיכות הפרשיות באנו.

התגלה יהודה כאיש תשובה שלם. כנ"ל האריכות בסיפור אחי יוסף והתנהגות יוסף אליהם בבואם למצרים, שבמהלכו ניכרת תשובת האחים.¹⁴ אמנם התורה הקדישה את חלקו הראשון של פרק ל בדברים לנושא התשובה, אך שם התשובה היא לאומית. את תשובת הפרט חושפת התורה דרך אירועים ודרך מצוות פרטיות. חידושו של מאמר זה הוא שמטרת האריכות ומיקומן של פרשיות המצורע היא לקשר בינו ובין חונכת הכוהנים, ולהורות שמצורע יכול בעזרת תהליך תשובתו להגיע אף לדרגת קדושתו של הכוהן. וכמתנסחותו של הקב"ה כלפי כלל עמו ערב מתן תורה: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו), קרי, כולנו כוהנים, ואם עד עתה היה זה דרש בלבד, בא עיונו ומורה שגם פשטי המקראות מוכיחים זאת.

- 13 בסיפור דוד ובת שבע התשובה גלויה; דוד מכריז: "חטאתי לה'" (שמואל ב יב, יג). אולם לא תמיד כך הוא, אלא לעתים יש לחשוף את התשובה בעיון מעמיק בסיפור. על נושא זה ראו למשל י' אליצור, "דוד בן ישי – מופת לבעלי תשובה", הגות (תש"ל), ירושלים תש"ס, עמ' 5–14; ע' פריש, "תשובה ושיבה – עיון ספרותי תיאולוגי בשלוש פרשיות מקראיות", עיוני מקרא ופרשנות ד (תשנ"ז), עמ' 129–148.
- 14 ראו באריכות את תהליך התשובה שלהם המונהג על ידי יוסף, י' פריאל, "התנכרות יוסף לאחיו: נקמה או תהליך חינוכי", טללי אורות יד (תשס"ח), עמ' 35–52, וראו ביבליוגרפיה נוספת בהערה 3 שם.

